

ПЕДАГОГІКА

УДК 378:811.161.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/97-3-42>

Вікторія РУДЕНКО,

orcid.org/0000-0003-4544-7300

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри методики навчання, стилістики й культури української мови
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
(Черкаси, Україна) rudenko_viktoriya@ukr.net*

Людмила БОТЬ,

orcid.org/0000-0001-8718-3863

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри методики навчання, стилістики й культури української мови
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
(Черкаси, Україна) botyl@ukr.net*

Вікторія МАРЦЕНІШКО,

orcid.org/0000-0002-7398-6152

*кандидат філологічних наук,
викладач кафедри методики навчання, стилістики й культури української мови
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
(Черкаси, Україна) martsenishko@vu.edu.ua*

ФОРМУВАННЯ МОВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ (ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті здійснено комплексний теоретико-методичний аналіз проблеми формування мовно-комунікативної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури в умовах реалізації компетентнісного підходу в сучасній педагогічній освіті. Обґрунтовано актуальність дослідження, зумовлену необхідністю підготовки конкурентоспроможного педагога, здатного до ефективної професійної комунікації та організації продуктивної мовленнєвої взаємодії в освітньому середовищі. Уточнено сутність поняття мовно-комунікативної компетентності як інтегрованого багатокомпонентного утворення, що поєднує лінгвістичні знання, мовленнєво-комунікативні вміння, соціально-психологічні навички та ціннісно-мотиваційні орієнтири особистості.

Особливу увагу зосереджено на жанрово-стилістичному аспекті формування зазначеної компетентності, який розглянуто як ефективний інструмент розвитку фахового мовлення майбутніх учителів-словесників. Доведено доцільність системного опрацювання мовленнєвих жанрів і функційних стилів української мови як засобу формування комунікативної гнучкості, критичного мислення, мовної рефлексії та здатності до адекватного вибору мовленнєвих стратегій відповідно до професійної ситуації. Проаналізовано значення педагогічної комунікації як базового механізму реалізації професійної діяльності вчителя.

У статті представлено систему практичних завдань і вправ, спрямованих на формування в здобувачів освіти умінь продукувати тексти різних жанрів і стилів, удосконалювати культуру усного й писемного мовлення, розвивати навички аргументації, інтерпретації та рефлексії. Обґрунтовано, що впровадження жанрово-стилістичного підходу в освітній процес забезпечує інтеграцію мовних знань, комунікативних умінь і ціннісних орієнтацій, підвищує рівень мовної культури майбутніх учителів української мови і літератури, їхню готовність до ефективної педагогічної взаємодії.

Ключові слова: *мовно-комунікативна компетентність, компетентнісний підхід, жанрово-стилістичні ресурси мови, педагогічна комунікація, професійна підготовка вчителя.*

Viktoriiia RUDENKO,*orcid.org/0000-0003-4544-7300*

*Candidate of Pedagogy Sciences, Assistant Professor;
Head of the Department of Teaching Methods, Stylistics and Culture of the Ukrainian Language,
Educational Scientific
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
(Cherkasy, Ukraine) rudenko_viktoriya@ukr.net*

Liudmyla BOT,*orcid.org/0000-0001-8718-3863*

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Teaching Methods, Stylistics and Culture of the Ukrainian
Language, Educational Scientific
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
(Cherkasy, Ukraine) botyl@ukr.net*

Viktoriiia MARTSENISNKO,*orcid.org/0000-0002-7398-6152*

*Candidate of Philological Sciences,
Assistant at the Department of Teaching Methods, Stylistics and Culture of the Ukrainian Language,
Educational-Scientific
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
(Cherkasy, Ukraine) martsenishko@vu.edu.ua*

FORMATION OF LINGUISTIC AND COMMUNICATIVE COMPETENCE IN FUTURE TEACHERS (GENRE AND STYLISTIC ASPECT)

The article presents a comprehensive theoretical and methodological analysis of the problem of forming linguistic and communicative competence in future teachers of Ukrainian language and literature within the framework of the competency-based approach in modern pedagogical education. The relevance of the study is substantiated by the need to train competitive educators capable of effective professional communication and organizing productive verbal interaction in the educational environment. The essence of linguistic and communicative competence is clarified as an integrated, multi-component construct that combines linguistic knowledge, speech and communicative skills, socio-psychological abilities, and value-motivational orientations of the individual.

Particular attention is paid to the genre and stylistic aspect of the formation of this competence, which is considered an effective tool for developing the professional speech of future language teachers. The expediency of systematic mastery of speech genres and functional styles of the Ukrainian language is substantiated as a means of developing communicative flexibility, critical thinking, linguistic reflection, and the ability to select appropriate communicative strategies in accordance with professional contexts. The role of pedagogical communication as a fundamental mechanism for the implementation of a teacher's professional activity is analyzed.

The article presents a system of practical tasks and exercises aimed at developing students' ability to produce texts of various genres and styles, improve the culture of oral and written speech, and enhance skills of argumentation, interpretation, and reflection. It is proved that the implementation of the genre and stylistic approach in the educational process ensures the integration of linguistic knowledge, communicative skills, and value orientations, increases the level of linguistic culture of future teachers of Ukrainian language and literature, and enhances their readiness for effective pedagogical interaction.

Key words: *linguistic and communicative competence, competency-based approach, genre and stylistic resources of language, pedagogical communication, teacher professional training.*

Постановка проблеми. У контексті модернізації вищої освіти та впровадження компетентного підходу до навчання актуалізується потреба якісної підготовки майбутнього вчителя як фахівця нового типу. Сучасний педагог має бути не лише носієм знань із фаху, а й здатним до ефективної професійної комунікації, виявляти комунікативну гнучкість, мовну стійкість, риторичну майстерність, толерантність у міжособистісному спілку-

ванні та здатність будувати педагогічну взаємодію на основі суб'єкт-суб'єктних відношень.

За таких умов особливого значення набуває формування мовно-комунікативної компетентності, завдяки якій майбутній педагог здатний створювати позитивний психологічний клімат в учнівському колективі, забезпечувати зворотний зв'язок не тільки зі здобувачами освіти, а й із колегами, адміністрацією ЗЗСО, громадськістю,

батьками, а також мотивувати учнів до навчання, впроваджувати інноваційні освітні технології, забезпечувати комфортне перебування школярів у закладі освіти. Якісна підготовка майбутніх учителів у ЗВО має ґрунтуватися на системному розвитку цієї мовно-комунікативної компетентності, що включає не лише засвоєння норм української літературної мови, а й вироблення навичок публічного виступу, ведення професійного діалогу, застосування засобів переконання та емоційного впливу в будь-якій фаховій ситуації, а також уміння створювати, оформлювати та редагувати тексти наукового стилю. Компетентнісний підхід у становленні фахівця є основним, тому формування мовно-комунікативної компетентності варто розглядати як один із ключових напрямів підготовки майбутнього педагога до професійної діяльності в умовах сучасної школи. Оволодіння жанрово-стилістичними ресурсами української мови є ключовим аспектом у професійному становленні будь-якого фахівця, адже вони є основними інструментами для здобуття, систематизації, аналізу та презентації знань у певній галузі. Успішна робота з науковими текстами дозволяє не лише ефективно опановувати нову інформацію, а й самостійно генерувати знання, формувати власні професійні судження та доносити їх до інших.

Аналіз досліджень. Суть компетентнісного підходу в мовній освіті задекларована в Загальноєвропейських рекомендаціях навчання, де зазначено, що «компетентності формуються в процесі набуття досвіду послуговування мовою» (Загальноєвропейські рекомендації, 2003). Беззаперечною перевагою цього підходу є те, що «компетентнісна освіта сягає за межі традиційної парадигми навчання, у якій результатом є система теоретичних знань та практичних умінь здобувача освіти, а не його спроможність діяти» (Зенченко 2016 : 9).

Про пошуки системного підходу до розв'язання проблеми свідчать численні дослідження вітчизняних і зарубіжних учених. Н. Бібік розглядає компетентнісний підхід як «ключовий напрям реформування вітчизняної системи освіти, що має забезпечити не лише академічні досягнення здобувачів освіти, а й формування ціннісних орієнтацій і здатності до безперервного самовдосконалення» (Бібік, 2015 : 47). Н. Голуб проблему компетентнісного підходу трактує як «реалізацію готовності до цілевизначення, планування, дій, оцінювання й рефлексії, що у процесі вияву її передбачає реалізацію таких дій: зрозуміти, продемонструвати, оцінити, застосувати, використати, довести, сприяти, обрати, обґрунтувати, побудувати, розви-

нути» (Концептуальні засади компетентнісного навчання, 2019 : 5). О. Овчарук здійснила порівняльний аналіз європейського й українського досвіду впровадження компетентнісного підходу в освітніх програмах підготовки фахівців у ЗВО (Овчарук, 2004) Нам видається слушною думка вітчизняних дослідників про високу результативність компетентнісного підходу в підготовці вчителя, оскільки така фахова освіта ґрунтується на розробленій системі методики навчання мови, завдяки якій формуються комунікативні вміння студентів.

У європейських країнах, що вже протягом тривалого часу впроваджують компетентнісний підхід до формування змісту освіти, спостерігаються спільні стратегічні орієнтири, зокрема прагнення до створення цілісної системи професійних компетентностей педагогічних працівників. Ураховуючи специфіку педагогічної діяльності, така система передбачає виокремлення ключових компетентностей, що згруповані за функціональним змістом. Зокрема це соціальні компетентності, що відображають взаємодію педагога із соціальним середовищем, суспільством і професійною спільнотою; мотиваційні компетентності, які репрезентують внутрішні чинники професійного розвитку – інтереси, настанови, цінності та усвідомлений вибір освітньої діяльності; функціональні компетентності, що пов'язані з оперуванням знаннями, уміннями й навичками, необхідними для ефективного застосування наукової та фактичної інформації у професійній практиці. Наприклад, компетентнісний підхід до навчання в центрі досліджень польської науковиці М. Зелінської-Чопек (Zielińska-Czopek, 2023), яка вивчає комунікативну компетентність у підготовці вчителя, акцентуючи увагу на інтеграції мовленнєвого міжкультурного аспекту в навчальний процес; досліджує суб'єкт-суб'єктні взаємини викладача й здобувачів освіти через призму проведення дискусії; у колі наукових пошуків литовської педагогині Д. Окшталните (Aukštkalnytė, 1999) комунікативна компетентність учителя визначена як можливість забезпечення сприятливого психологічного мікроклімату в учнівській аудиторії; німецькі дослідники у своїх працях доводять, що рівень комунікативних умінь безпосередньо впливає на якість викладання та інтерес учнів до навчання (Kunter, 2013).

Незважаючи на розмаїту палітру вітчизняних і зарубіжних наукових пошуків у царині компетентнісного підходу до навчання, менш дослідженою залишається мовно-комунікативна компетентність майбутнього фахівця в галузі освіти.

У більшості праць переважно описано теоретичні аспекти структури комунікативної компетентності студентів, менше уваги приділено специфіці її формування, висвітленню дієвих засобів впливу на її становлення.

Мета статті – дослідити особливості формування мовно-комунікативної компетентності студентів ЗВО на прикладі засвоєння жанрово-стилістичного аспекту української мови.

Виклад основного матеріалу. Традиційно компетентність учені розглядають як складне динамічне утворення, що є синтезом усвідомлених знань, умінь і особистісних якостей, а також здатністю людини ефективно розв'язувати завдання, пов'язані з особистісним і професійним розвитком (Н. Бібік, О. Горошкіна, О. Кучерук, Л. Хоружа та ін.). У цьому контексті освітньо-професійні програми підготовки вчителя орієнтовані на формування в здобувачів освіти таких компетентностей, які дозволять застосовувати набуті знання у нових ситуаціях, що характеризуються невизначеністю та проблемністю (наприклад, у випадках наявності неповної інформації, відсутності чітких причинно-наслідкових зв'язків, обмеженості часу на діагностичні чи моніторингові дії тощо). Саме за таких умов формується здатність компетентно діяти в конкретних ситуаціях, мотивуючи досягнення поставлених цілей.

Термін «компетентність» у науково-методичній літературі не розглядають лише через призму ЗУНів (знань, умінь, навичок), а представляють поняття через посередництво *діяльнісного аспекту*, оскільки індивід має не лише знати, а й діяти, успішно комунікувати, досягати мети; *ціннісного ставлення* особистості до процесу засвоєння знань та успішного застосування їх у практичній діяльності; *особистісного досвіду*, який дозволяє визначати власну траєкторію формування компетентності, демонструє шлях помилок і здобутків людини.

Компетентність потрактована як цілісна структурована система знань, умінь, навичок, особистісних і ціннісних ставлень, що сформована в особистості в процесі навчання, забезпечує здатність людини усвідомлено й ефективно діяти та вирішувати різноманітні життєві або професійні ситуації. Рівень сформованості компетентності узгоджується з рівнем діяльності, необхідним для досягнення мінімально достатнього результату. Відповідно, особистість актуалізує той чи той тип компетентності залежно від вимог конкретного соціального або професійного середовища, що забезпечує її поведінкову гнучкість і адаптивність (Пошетун, 2007 : 3-12). Саме тому будь-яку

професійну компетентність можна пояснити як можливість діяти в межах фаху з повним розумінням ситуації і контролем її, усвідомленням можливих наслідків і способів їх подолання. Поняття компетентнісного підходу до навчання увійшло в освітню практику на початку XXI століття, але варто зазначити, що донині перед освітніми закладами стоять виклики: якими засобами, за допомогою чого формувати ту чи іншу компетентність, як оцінювати компетентність, як налагодити партнерські стосунки між викладачем та здобувачем освіти, як перевірити сформованість компетентності тощо.

Комунікативна компетентність немислима без лінгвістичного складника, оскільки продуктивне професійне мовлення не може сформуватися без знань мовних норм, стилів і жанрів української мови. Виходячи з цього, застосовуємо поняття мовно-комунікативної компетентності як вмотивованої здатності особистості до здійснення комунікативної діяльності із залученням мовної системи в різних умовах і соціальних контекстах. Вона детермінована соціальними, психологічними, лінгвістичними та професійними чинниками, є показником сформованості інтелектуального потенціалу та свідомості індивіда. Мовно-комунікативна компетентність є системоутворювальним чинником у професійному становленні сучасного вчителя та в його особистісному розвитку. Роль мовно-комунікативної компетентності важко переоцінити також у збереженні та поширенні національної ідеї в глобальному освітньому просторі. Зміст освітніх програм, які постійно оновлюються з урахуванням динамічних трансформацій національної системи освіти, спрямований на формування ключових компетентностей, що мають практичну цінність у житті та визначають чіткі орієнтири очікуваних результатів навчання. Важливим пріоритетом є орієнтація освітнього процесу на досягнення сформованості основних мовно-комунікативних компетентностей.

Мовно-комунікативна компетентність майбутнього вчителя у професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (Професійний стандарт, 2024) не обмежується лише знаннями, включає уміння й навички, діяльнісний аспект у межах компетентності, досвід особистості, ціннісні ставлення й орієнтири.

Як бачимо, мовно-комунікативна компетентність майбутнього вчителя постає як інтегративне утворення, що охоплює мовний, методичний, комунікативно-стратегічний і діяльнісний компоненти. Її сформованість забезпечує не лише ефективне використання державної мови в освітньому процесі, а й здатність організовувати продуктивну

педагогічну взаємодію, спрямовану на розвиток мовленнєвої особистості здобувача освіти. Слід зауважити, що поняття мовно-комунікативної компетентності не варто розуміти в сталому теоретичному смислі, оскільки ця категорія змінна й залежить від запитів суспільства щодо вчительської професії, тому зміст поняття краще розглядати в діяльнісному аспекті, спрямованому на мотивацію, самовдосконалення, творчий пошук фахівця.

Процес розроблення стандартів вищої педагогічної освіти базується на розумінні професійних компетентностей як таких, що мають узагальнений характер, але водночас компетентності конкретизуються відповідно до вимог, що висуваються до вчителя-предметника згідно з його кваліфікаційною характеристикою. Комунікативна складова є ключовою в підготовці вчителя, адже знання норм літературної мови, стилів і жанрів мовлення – це обов’язкові тверді навички педагога будь-якої спеціальності, а крім того, спонукати учнів до дискусії, дебатів, суперечки, організувати проблемне навчання, створити сприятливу довірливу атмосферу в класі, вдатися до навчальної ігрової діяльності, забезпечити вільний обмін думками на уроці є ознаками сформованої мовно-комунікативної компетентності вчителя, що успішно організовує педагогічне спілкування. Про мовно-комунікативну компетентність можна говорити як про особистісне надбання вчителя, що формується на основі знань лінгвістичної теорії, які можна застосувати в професійній діяльності.

Суть мовно-комунікативної компетентності трактуємо як інтегроване багатокомпонентне утворення,

що поєднує низку взаємопов’язаних структурних складників. До її змісту входять лінгвістичні знання, які охоплюють володіння нормами української літературної мови, її стилями й жанрами. Другим важливим компонентом є комунікативні вміння, що забезпечують здатність педагога ефективно реалізовувати мовленнєву діяльність у професійному контексті (уміння ініціювати, підтримувати й регулювати діалог, адаптувати мовлення до ситуації спілкування, виявляти вербальну гнучкість і риторичну компетентність тощо). До складу мовно-комунікативної компетентності також входять соціально-психологічні навички, які забезпечують ефективну взаємодію з різними суб’єктами освітнього процесу. Серед них ключове значення мають емпатія, толерантність, рефлексивність, вміння розпізнавати емоційні стани співрозмовників та будувати продуктивну педагогічну комунікацію. Завершальним, але не менш значущим компонентом є ціннісно-мотиваційна сфера, що включає усвідомлення професійної відповідальності, мотивацію до педагогічної діяльності та стійку настанову на якісне навчання й виховання учнів. Саме ця складова визначає ступінь залученості вчителя до освітнього процесу та його готовність до постійного самовдосконалення.

Таким чином, мовно-комунікативна компетентність педагога є системним утворенням, що забезпечує успішне професійне становлення та ефективну реалізацію завдань сучасного закладу освіти.

Вивчення жанрів і стилів мовлення в широкому комунікативному аспекті позитивно впливає

Таблиця 1

Структура мовно-комунікативної компетентності вчителя в професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти»

Рівень/компонент	Зміст компетентності	Конкретні вияви (знання, вміння, ставлення, особистісні характеристики тощо)
Мовна (лінгвістична) підготовка	Здатність забезпечувати навчання державною мовою	володіння нормами та стилями української літературної мови; використання усного й писемного мовлення для досягнення комунікативної мети; застосування інтонаційних і позамовних засобів виразності; мовна грамотність; ціннісне ставлення до мови як фактора національної ідентичності та засобу комунікації
Мовленнєво-методичний аспект	Формування мовлення здобувачів освіти	використання прийомів і методів збагачення мовлення; розвиток уміння висловлювати думки, почуття, ставлення; стимулювання мовленнєвої творчості учнів
Нормативно-ціннісний компонент	Мовна відповідальність педагога	дотримання мовного законодавства; вияв мовної стійкості; формування мовної культури здобувачів освіти
Комунікативно-стратегічний компонент	Здатність формувати мовно-комунікативні вміння	знання стратегій комунікації; організація взаємодії між учасниками освітнього процесу; формування навичок взаєморозуміння
Соціально-комунікативний компонент	Розвиток міжособистісної взаємодії	застосування активної та пасивної комунікації; розвиток навичок співпраці; формування культури діалогу
Діяльнісний (практичний) компонент	Реалізація комунікації в освітньому процесі	використання тактик конструктивної комунікації; налагодження продуктивної взаємодії; управління комунікативними ситуаціями

на становлення мовно-комунікативної компетентності майбутнього вчителя. Пропонуємо систему вправ і завдань, які можуть бути використані на заняттях лінгвістичного спрямування з метою формування мовно-комунікативної компетентності майбутнього вчителя.

Вправа «Представлення» дозволяє формувати й розвивати мовно-комунікативні навички здобувачів освіти, вибудовувати стратегії комунікації, вміння зацікавити, викликати інтерес за допомогою дібраних маловідомих фактів.

Підготуйте текст МЖ представлення, у якому розкажіть про будь-якого українського митця так, щоб слухачі зацікавились цією постаттю. Головна умова завдання – не називати персоналію, аудиторія має здогадатися, хто ця відома особистість.

Наприклад, подаємо «підказки» такого типу:

1. Друзі благали його припинити писати, бо боялися, що він помре від власних творів. Він писав настільки емоційно, що пропускав через себе кожну трагедію. Із листа близького друга письменника В. Морачевського: «...не пиши так, бо вмреш». Письменник часто впадав у депресію після того, як завершував написання твору, бо відчував біль персонажів як свій власний (ВАСИЛЬ СТЕФАНІК).

2. Фройд був його кумиром, а він сам – людина зі сталевими нервами. Це перший український екзистенціаліст, який обожнював психоаналіз. Попри образ тихого інтелектуала, мав власні залізні кордони, якимось затіяв бійку за своє місце за столом (ВАЛЕР'ЯН ПІДМОГИЛЬНИЙ).

Далі викладач може запропонувати студентам «нанизати» цікаві факти про письменників, сформувавши таблицю ВІДОМЕ-НЕВІДОМЕ тощо.

Вправа «Стилістичне трансформування» дає змогу застосовувати прийоми й методи збагачення мовлення здобувачів освіти для висловлювання ними думок, почуттів і ставлень, сприяння мовленнєвій творчості.

Уважно прочитайте текст, визначте його стиль. Трансформуйте текст у науковий стиль науково-навчального підстилю, використавши для цього відповідний інструментарій. Зазначте всі використані стилістичні засоби.

Пригадайте відомі вам випадки, коли дії однієї людини змінили суспільні уявлення про щось. Поясніть, у якій ситуації в навчальному процесі ви б могли використати цю інформацію як учитель.

Чемпіонат світу в Мілані 2023 року відбувся після повномасштабного вторгнення росії в Україну. Фехтувальниця Ольга Харлан перемогла росіянку й не подала їй руки, продемонструвавши своє

ставлення до окупантів. Це були кілька секунд особистого вибору, який виявився знаковим. Українку дискваліфікували, й під загрозою була участь Ольги в наступних Олімпійських іграх. Однак сталося неймовірне! Попри всі правила й формальності, Міжнародний олімпійський комітет виправив ситуацію та ліцензував Ольгу Харлан на Олімпіаду в Парижі 2024 року. На Олімпійських іграх у Франції Українка Ольга Харлан виграла золоту медаль для нашої команди. Після цієї історії Міжнародна федерація фехтування скасувала правило обов'язкового рукоштовування між спортсменами після поєдинку. Уявіть, так позиція окремої людини може змінити історію! (Із мережі).

Вправа «Народження дискусії» розвиває критичне мислення здобувачів освіти, дає змогу налагоджувати конструктивну взаємодію між учасниками навчального процесу. Завдання полягає в тому, що будь-який науковий текст потрібно перетворити на дискусію між учителями (або представниками інших професійних спільнот, батьками учнів тощо).

Прочитайте уважно текст. Яку проблему висвітлює автор, чи актуальна вона? Уявіть себе вчителями, об'єднайтеся в пари й вибудуйте фахову дискусію щодо зазначеного питання. Поясніть, що вам вдавалося найскладніше в побудові фахового обговорення? Чому важливо не переходити на особисте під час професійної суперечки? Яких ситуацій варто уникати? Чи були у вас життєві ситуації, коли вам доводилося захищати український правопис? (Текст Татусі Бо "Радикальний націоналізм літери «І». Або нафіга нам ці етери?" <https://uchoose.uacrisis.org/radykalnyj-natsionalizm-liter-y-g-abo-nafiga-nam-tsi-etry/>)

Також цікавими, на наш погляд, видаються вправи, які дозволяють розглянути перелік проблемних професійних ситуацій, що передбачають вивчення джерельної доказової бази з метою вирішення проблеми. Завдання такого типу сприяють налагодженню конструктивної взаємодії з усіма учасниками навчального процесу (учні, батьки, вчителі, адміністрація, громадськість тощо).

Вправа «Аргументуй позицію». Розгляньте запропоновані проблеми професійного характеру. Для того, щоб їх вирішити, вивчіть наукові джерела, наведіть переконливі аргументи, які дозволять захистити власну позицію. Складіть бібліографію щодо кожного фахового питання (не менше трьох джерел).

Ситуація 1. Учителька української мови Василенко Ірина Миколаївна під час щорічної літньої відпустки відпочивала на Середземному морі в

Іспанії й поділилася світлинами з відпочинку в соціальних мережах. На педагогічній раді заступник директора з навчально-виховної роботи Крамар Валентина Іванівна винесла на обговорення світлини вчительки з відпочинку, зазначивши, що педагог не має морального права фотографуватися в купальнику та ще й демонструвати розпивання спиртних напоїв. З цієї причини адміністрація вимагає видалити світлини з соціальних мереж й оголосити суворе попередження вчительці (*Ви – Василенко Ірина Миколаївна*).

Ситуація 2. Після аналізу навчальних досягнень учнів 6 класу з української мови заступник директора з навчально-виховної роботи Атамась Віра Петрівна виявила, що в учениці Козинець Вероніки в е-журналі зафіксовано п'ять оцінок «1» поспіль. Після розмови з учителем-предметником було з'ясовано, що Вероніка завжди мовчить, коли вчитель її викликає до відповіді, а письмові самостійні й контрольні роботи не здає, чим і пояснено такі оцінки (*Ви – Атамась Віра Петрівна*).

Вправа «Соціологічне опитування» дозволяє акцентувати увагу на формуванні навичок опитування, аналізі даних і науковому описі, що важливо для формування мовно-комунікативної компетентності. Таке завдання розвиває навички планування дослідження (формування запитань, визначення мети й об'єкта опитування), комунікативної взаємодії (проведення опитування, встановлення контакту), аналітичного мислення (інтерпретація та узагальнення результатів, зіставлення кількісних і якісних даних), академічного письма (стилий, точний, структурований виклад результатів згідно з нормами наукового стилю).

Розробіть питальник на 4–5 пунктів для своїх друзів/однокурсників з метою отримання інформації про використання соціальних мереж для спілкування з рідними й однолітками. Проведіть таке опитування й опишіть результати, використовуючи науковий стиль.

Вправа «Діалог науковців» сприяє розвитку критичного мислення та вмінню аргументовано захищати власну позицію. Студенти тренуються в побудові монологічного та діалогічного мовлення в межах фахового дискурсу.

Продовжіть діалог між професором А. та професоркою О., які дискутують про місце наукового стилю в сучасній освіті. Професор А. – прибічник класичного академізму, професорка О. – прихильниця інновацій. Передайте обидві позиції засобами наукового мовлення.

Професор А.:

– Вельмишановна пані О., у процесі трансформації освіти надзвичайно важливо не втратити те, що формує академічну культуру. Науковий стиль – це не лише форма, це вияв логічного мислення, чіткості, обґрунтованості. Він привчає до точності та відповідальності в доборі фактів і слів.

Професорка О.:

– Цілком погоджуюся, пане А., що академічна мова – основа наукового мислення. Однак у сучасній освіті, зокрема в контексті НУШ, ми прагнемо не лише транслювати знання, а й зробити їх доступними. Учень або студент має розуміти зміст, а не тонути в надмірній термінології та складних зворотах.

Вправи такого типу дозволяють здобувачам освіти не лише проаналізувати педагогічні ситуації, а й знайти оптимальні шляхи з'ясування конфліктів, посилаючись на авторитетні джерела, аргументовано захищати власну позицію засобами активної і пасивної комунікації, що й передбачає сформована мовно-комунікативна компетентність учителя.

Висновки. Формування мовно-комунікативної компетентності майбутніх учителів є складовим компонентом їхньої професійної підготовки й невід'ємною умовою ефективної педагогічної діяльності в умовах сучасної вищої школи. Вивчення стилістики та функціонально-сислової специфіки мовленнєвих жанрів наукового стилю вбачаємо дієвим засобом розвитку фахового мовлення, критичного мислення, комунікативної культури й здатності до професійної взаємодії майбутнього педагога. Цілеспрямоване застосування завдань із вивчення стилістики й мовленнєвих жанрів у процесі підготовки фахівця забезпечує інтеграцію мовних знань, комунікативних умінь і ціннісно-мотиваційних установок студентів. Запропонована система вправ зі стилістики жанрів наукового мовлення сприяє формуванню у майбутніх педагогів здатності до побудови логічно завершених, стилістично точних і функціонально доцільних висловлювань у межах професійного дискурсу.

Отже, системне використання завдань жанрово-стилістичного аналізу в мовній освіті майбутнього вчителя є важливою умовою формування його мовно-комунікативної компетентності як однієї з основних складових педагогічної професії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. українського вид. С. Ю. Ніколаєва. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.
2. Зенченко Т. Ф. Підготовка майбутніх учителів до вивчення прикметника у початкових класах на компетентнісних засадах : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2016. 22 с.
3. Бібік Н. Переваги й ризики запровадження компетентнісного підходу в шкільній освіті. *Український педагогічний журнал*. 2015. №1. С. 47–58.
4. Концептуальні засади компетентнісного навчання української мови: збірник матеріалів круглого столу, присвяченого пам'яті члена-кореспондента НАПН України, доктора педагогічних наук, професора Біляєва Олександра Михайловича (15 березня 2019 р., м. Київ). Київ : Педагогічна думка, 2019. 76 с.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : монографія / за заг. наук. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С., 2004. 112 с.
6. Kompetencja komunikacyjna a glottodydaktyka. *LingVaria*. 2015. № 10(20). S. 4–54.
7. Zielińska-Czopek, M. Aktywność komunikacyjna nauczycieli i uczniów na lekcjach. Analiza wyników badań własnych. *Kultura–Przemiany–Edukacja*. 2023. №12. S. 176–188.
8. Aukštikalnytė D. Komunikacinė pedagogų kompetencija kaip pedagoginio bendravimo prielaida. *Acta Paedagogica Vilnensia*. 1999. t. 6. P. 12–22.
9. Kunter, M., Klusmann, U., Baumert, J., Richter, D., Voss, T. & Hachfeld, A. Professional competence of teachers: Effects on instructional quality and student development. *Journal of Educational Psychology*. 2013. 105(3). P. 805–820.
10. Пометун О. Компетентнісний підхід у сучасній історичній освіті. *Історія в школах України*. 2007. № 6. С. 3–12.
11. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» : затв. наказом Міністерства освіти і науки України від 29.08.2024 № 1225 [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-ilovertex_merged.pdf

REFERENCES

1. Zahalnoieuropeiski rekomendatsii z movnoi osvity: vyvchennia, vykladannia, otsiniuvannia / nauk. red. ukrainskoho vyd. S. Yu. Nikolaieva. (2003) [Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment] Kyiv: Lenvit. 273. [in Ukrainian].
3. Zenchenko T. F. (2016) Pidhotovka maibutnix uchyteliv do vyvchennia prykmetnyka u pochatkovykh klasakh na kompetentnisnykh zasadakh [Training Future Teachers for Teaching Adjectives in Primary School within a Competency-Based Approach] : avtoref. dys... kand. ped. nauk : 13.00.02. Kyiv. 22. [in Ukrainian].
4. Bibik N. (2015) Perevahy u ryzyky zaprovadzhennia kompetentnisnogo pidkhdou v shkilnii osviti. [Advantages and Risks of Implementing the Competency-Based Approach in School Education] Ukrainyskiy pedahohichnyi zhurnal. №1. 47–58. [in Ukrainian].
5. Kontseptualni zasady kompetentnisnogo navchannia ukrainskoi movy (2019) [Conceptual Foundations of Competency-Based Teaching of the Ukrainian Language]: zbirnyk materialiv kruhloho stolu, prysviachenoho pamiaty chlenakorespondenta NAPN Ukrainy, doktora pedahohichnykh nauk, profesora Biliaieva Oleksandra Mykhailovycha (15 bereznia 2019 r., m. Kyiv) Kyiv : Pedahohichna dumka. 76. [in Ukrainian].
6. Kompetentnisnyi pidkhdid u suchasniy osviti: svitovyi dosvid ta ukrainski perspektyvy (2004) [The Competency-Based Approach in Modern Education: Global Experience and Ukrainian Perspectives] : monohrafiia / za zah. nauk. red. O. V. Ovcharuk (2004). Kyiv : K.I.S., 112. [in Ukrainian].
7. Kompetencja komunikacyjna a glottodydaktyka (2015) [Communicative Competence and Glottodidactics]. *LingVaria*. 2015. № 10(20). 4–54. [in Polish].
8. Zielińska-Czopek, M. Aktywność komunikacyjna nauczycieli i uczniów na lekcjach. (2023) [Communicative Activity of Teachers and Students in the Classroom] Analiza wyników badań własnych. *Kultura–Przemiany–Edukacja*. 2023. №12. 176–188. [in Polish].
9. Aukštikalnytė D. (1999) Komunikacinė pedagogų kompetencija kaip pedagoginio bendravimo prielaida [Teachers' Communicative Competence as a Prerequisite for Pedagogical Interaction]. *Acta Paedagogica Vilnensia*. 1999. t. 6. 12–22. [in Lithuanian].
10. Kunter, M., Klusmann, U., Baumert, J., Richter, D., Voss, T. & Hachfeld, A. Professional competence of teachers: Effects on instructional quality and student development. *Journal of Educational Psychology*. 2013. 105(3). P. 805–820. [in English].
11. Pometun O. (2007) Kompetentnisnyi pidkhdid u suchasniy istorychnii osviti. *Istoriia v shkolakh Ukrainy* [The Competency-Based Approach in Modern History Education] №6. 3–12. [in Ukrainian].
12. Profesiinyi standart «Vchitel zakladu zahalnoi serednoi osvity» [Professional Standard “Teacher of a General Secondary Education Institution”]: zatv. nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 29.08.2024 № 1225 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-ilovertex_merged.pdf. [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 06.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

